

Õnnetud lood õnnelike lõppudega

Õnnelike lõppudega on õnnetud lood. Muinasjuttude õnnelikke lõppe on ümberjutustajad pahatihti tahtnud veelgi õnnelikumaks muuta ja sellega muinasloo sõnumi ja selle jutustamise eesmärgi sootumaks ära nullinud. Loodan, et siinkuulajaid ei häiri tõik, et algupärasest laste- ja noortekirjandusest pikemat juttu ei tule. On ju muinaslood see universaalne pinnas, kust võrsuvad nii kirjanduse sõbrad kui kirjutajad, kelle lugemusest ning lapsepõlve-elamustest sõltub suuremal või vähemal määral nende tulevane looming.

Klassikaliste muinasjuttude vaatlemist õigustab ka see, et kui mõni aasta tagasi Haapsalus toimunud muinasjutukonverentsi tarbeks pisuke küsitlus tehtud sai, siis oma lemmikmuinasjuttudena nimetati Punamütsikest ja teisi Grimmisid. Nadi lugu, et ei ühtegi eesti muinasjuttu või muistendit.... Muuseas, taani lapsed nimetasid esimeses järjekorras Anderseni muinasjutte, sakslased ja soomlased aga samuti Grimmisid.

Praeguses laste- ja noortekirjanduses, peamiselt tõlkelises (mis mõjutab kindlasti algupärandeid), torkab silma kaks vastandlikku suundumust.

Esiteks meelevaldne muinaslugude ümberjutustamine ja “paremaks tegemine”. Pealtnäha õilsal eesmärgil – muuta lood lapsele jõukohaseks ja vastuvõetavaks. Selleks võetakse ette kas lugude lühendamise – titaraamatu formaati pressimine, mille käigus loo mahlad viimseni välja nõrutatakse, liha luudelt kistakse ja pelk kondikava jutu pähe alles jäetakse.

Või tehakse mõned kohad muinasjutus lihtsalt ümber, ikka hea pärast, et lapseke-lallike ei ehmuks, ei kardaks, ei näeks kurja und. Kusjuures minnakse ka kunstmuinasjuttude kallale ja töödeldakse näiteks Anderseni loomingut. Grimmide kallal tehtavatest tempudest ei maksa rääkidagi.

Toivo Niiberg oma raamatus “Muinasjutt lapse arendaja ja lohutajana” kirjutab: “Mõni aeg tagasi arvati, et muinasjutud on lapsele kahjulikud, kuna sisaldavad hirmutavaid elemente. Uurimine on aga näidanud, et laps tuleb ülimalt hästi toime kõikide nende piltide kontrollimisega, mida ta oma meeltes ette kujutab, samas kui täiskasvanud võtavad neid lugusid tõsisemalt.”

Nii kui laps ei ole enam laps vaid juba **eelteismeline või suisa mürsik, teeb kirjandus kannapöörde ja pakub, eelkõige tütarlastele, huvitavaid suhteid mitmesuguste sarmikate müstikustega, mida**

vürtsitavad mitut seltsi õudsed juhtumused. Sõna “müstikused” laenasin onu Juliuselt, ehk kui täpne olla, siis Lindgrenilt, et tähistada liigirikast folkloorset päritolu tegelaste-pahalaste galeriid – vampiirid, libahundid, demonid, haldjad, tulnukad teisest ilmast või teiselt paneedilt, või teisest ajast. Need romantikast nõretavad fantaasiaraamatud flirdivad julgelt kolejuttude ainekuga. Muuseas, Monster High ehk maakeeles koletiste kooli nukud on lahkelt asetatud juba lasteaiatirtsude mänguasjakasti. Võib küll mõelda, et eesmärk on õilis – anda teada, et erinevus rikastab. Aga vaevama jääb, mida see klassiõest vampiir ikka tegelikult sööb. Panna vampiir mahla jooma on sama hea kui hunt saia sööma.

Kuna muinasjutt on see pinnas, kust palju häid asju alguse saab – väärtushoiakud ja kirjandustaju sealhulgas, siis vaadagem esmalt õnnelikumaks tehtud õnnelikke lõppe, ning kaalugem, kas tasub või ei tasu pahandada. Äkki on tegu vanema põlve lugeja konservatiivsusega, kelle jaoks on ainuõige lapsepõlves loetud versioon? Toetusin Bruno Bettelheimi teosele “Muinasjuttude võlujõud” ja sain sealt tõesti tuge. Mismoodi kõlab muinasjutu õnnelik lõpp? Võtsin J.W.Grimm “Muinasjutte”, mis ilmus aastal 2008 ja loen sealt:

“**Vennake ja õeke**” - “Kuningas saatis nood kaks kohtu ette ja kohus tegi oma otsuse. Tütar viidi metsa, kus metsloomad ta lõhki rebisid, nõid aga saadeti tuleriidale ning suri armetut surma. Ja kui ta oli tuhaks põlenud, moondus kitsetall tagasi inimeseks. Õeke ja vennake aga elasid õnnelikult koos oma elupäevade lõpuni.”

“**Greif-lind**” - “Ja kuningas uppus. Hans aga võttis kuningatütre naiseks ja sai kuningaks.”

“**Kuus luike**” - “Lapsed toodi kuninga suureks rõõmuks kohale ja kuri ämm seoti karistuseks tuleriidale ning põletati tuhaks. Kuningas ja kuninganna oma kuue vennaga elasid aga pikki aastaid õnnes ja rahu.”

“**Punamütsikese**” lisaversioon - “Hunt libises katuselt alla otse suurde künasse ja uppus ära. Punamütsike läks aga rõõmsalt koju ning keegi ei teinud talle kurja.”

“**Lumivalgeke**” ja “**Tuhkatriinu**” lõppevad karistusega kurjale.

Siis võtsin paar roosat muinasjutukogumikku ja mis ma sealt lugesin:

“...nad kõik elavad õnnelikult tänase päevani.”

“Kai ja Gerda mängisid aias ja Lumekuninganna ei tulnud enam iial Kai südant tarretama.”

“Prints viis Lumivalgekese oma lossi ja nad abiellusid pikema jututa. Lumivalgeke kutsus põialpoisid enda juurde ja nad elavad tänase päevani õnnelikult koos.”

“Prints ja Kaunitar abiellusid ja **kõik elavad õnnelikult tänase päevani.**”

– “Printsessijuttude varalaegas” on nagu katkine grammofon. kõik elavad õnnelikult tänase päevani

“Muinasjutud tüdrukutele”

“Varsti nad abiellusid ja elasid samas lossis turvaliselt ja õnnelikult kogu oma ülejäänud elu.”

“Keiser aga muutus heaks ja targaks valitsejaks, kes hoolis oma rahvast rohkem kui oma uhkusest. Ja nii elasid keiser ja tema rahvas igavesti õnnelikult.” (keisri uued rõivad)

“...ja kõik elasid õnnelikult ja rõõmsalt kaua-kaua.” (rumpelstiltchen)

Vandes muinaslugudes saab kuri karistatud ja head elavad kas oma elupäevade lõpuni või pikki aastaid või – kui nad veel surnud ei ole, siis elavad nad praeguseni õnnelikult edasi.”

Õnnelikumaks tehtud muinaslugudes lubatakse igavest elu ja kuri aetakse lihtsalt minema.

Kõige kokkuvõtlikuma õnneliku lõpu vormeli leidsin hoopis isand Rosenstrauchilt alias Juhan Peeglilt, kes on omaaegseid tõsiselt mõeldud kirjatükke parodeerinud oma “Tahedates lugemistes”. Ja see kõlab – **“Ja nõnda sai kurjategija oma teenitud palga. Kuu aja pärast olid Juhani ja Miina õnnelikud pulmad.**” Õnnelik lõpp seega likvideerib kangelast ähvardavad ohud ja hoolitseb, et ta ei jääks üksi siia ilma. Õnnelik lõpp rahuldab lugeja õiglusjanu ja soovi kuhugi kuuluda. Muinasjuttude parentajad aga võtavad sellest võluvormelist poole – mille üldnimetaja on Juhani ja Miina õnnelikud pulmad.

Bettelheimi järgi märgib printsi ja printsessi abiellumine ning riigi (tal) valitsemine rõõmus ja rahu lapse jaoks elu enese kätte võtmist ja tunnet et teda ei jäeta kunagi maha ega üksi (lk 101)

Parentajad jätavad kurja karistuse. Kuri aetakse ära või pageb ta ise. See aga tähendab, et oht jääb alles ning võib kunagi tulevikus taas kimbutama tulla. Õnn ei ole vaatamata kinnitustele igavene vaid ajutine.

Bettelheim kinnitab “Traditsioonilises muinasjutus saab kangelane autasu ja kurjale tegelasele saab osaks teenitud karistus, mis rahuldab lapse sügavat õigluse janu. Kuidas muidu võiks laps loota, et ka tema puhul pääseb õiglus võidule, kui teda on nii sageli ebaõiglaselt koheldud? Kuidas muidu suudaks ta end veenda, et ta peab korrektelt tegutsema siis, kui ta on tõsisel kimbutuses ja soovib alla anda oma halbade kavatsuste survele. (lk 99)

Küpsele inimesele on omane ebaõigluse andestamine, aga lapsi teeb see nõutuks. Lohutuse saamiseks on vaja otsest õiglust. Ja lapsele näib eriti õiglane, kui täpselt see, mis kuri tegelane soovis kangelasele, saab osaks temale endale (“Hans ja Grete”). See, et kuri saab karistada, on võrdne kurjuse kaotamisega peategelase maailmast. Nüüd ei sega enam miski teda õnnelikult edasi elamast, miski ei ohusta tema meelerahu. (lk 101)

Bettelheim väidab, et kaunimaks muudetud ja tsenseeritud muinajutte tõrjub õigustatult tagasi iga laps, kes on kuulnud neid originaalses vormis. Lapsele ei sobi, et Tuhkatriinu pahelised õed pääsesid karistamatult või et isegi Tuhkatriinu neid ülendaks. Niisugune suuremeelsus ei mõju lapsele soodsalt ega anna võimalust midagi õppida oma vanemalt, kes puhastab juttu nii, et nii õiglastele kui pahelistele tegelastele tehakse head. Laps teab paremini, mida ta vajab – Bettelheim toob näite Lumivalgekesest (lk 102)

Võttes kätte järjekordse **Punamütsikese**, ei või iial teada, milliseid üllatusi see sulle pakub. Vabalt võib juhtuda, et tütarlast ei hoiatatagi teelt kõrvalekaldumise või võõrastega suhtlemise eest. Pahatihiti on kärpesse läinud väikese tüdruku side vanaemaga ehk vanainimese hoole ja armastusega tehtud müts või keep, mida lapselaps kiindumuse märgina kogu aeg kannab. Tsenseeritud on ka korvikese sisu, põhiliselt leiab sealt kooki, saiakesi, kukleid, muudki maitsvat, aga algvariandis mainitud veinipudel on “korralikest” ümberjutustustest hoolikalt kõrvaldatud. Sädelevas muinasjutus aga läks jutu seest terve korv kaotsi, pildil see õnneks särab kenasti.

Pidime lõppusid vaatama. Klotsikujulisse pappraamatuse Punamütsikesest on nii vähe teksti mahtunud, et süžeeikäikudes kohtab kummalisi hüppeid. Ühel hetkel on hunt vanaema ukse taga ja eidekese süda tunneb halba, teisel keerleb jutt juba liig suurte kõrvade-hammaste ümber. Hunt ei ole sõna ega teoga kedagi ära süüa ähvardanud, veel vähem seda teinud, kui majale juba läheneb jahimees, hunt ehmub, jookseb ära ja vanaema tuleb kapist välja. Koos Punamütsikesega läheb ta rõõmsalt jalutama.

Sädelevas raamatus ei tehta sellest üldse juttu, mis vanaemaga juhtus. Hunt lebab maskeerituna voodis ning nõ tõhetke saabumisel hakkab Punamütsike nii kõvasti nutma, et puuraidur kuuleb seda ning ajab hundi minema. Punamütsike leiab vanaema kapist luku tagant. “Ma tunnen ennast nüüd juba palju paremini,” teatab vanaema ja pakub kõigile teed ja kooki. Ehk tasuks sellist kapi-šoki ravivõtet teistelegi haigetele

vanainimestele soovitada. Jääb ka arusaamatuks, kummalt poolt kapi uks lukku keeratud oli?

“Muinajutu varalaekas” neelab hunt küll vanaema alla, aga Punamütsike jookseb majast välja, jahimehed on kohe varnast võtta, need tulevad tütarlapsele appi, hundi kõht lõigatakse lõhki ja vanaema tuleb sealt tervena välja.

Kogumikus “Muinasjutte tüdrukutele” haarab nurjatu loom vanaemast kinni, seob tal taskurätikuga suu kinni ja lükkab kappi. Järgneb nn voodistseen, tõhetke saabudes hüppab laps eest ära ja järgneb tagaajamine ümber voodi. Nagu tellitult, kõlab koputus, Punamütsikesel on mahti uks lahti teha, seal seisab puuraidur. “Niipea kui mees hunti nägi, lennutas ta hundi pihta oma kirve ja ajas kurja looma majast välja pimedasse metsa. Hunt hakkas kangesti kartma, jooksis minema ega tulnud enam kunagi tagasi.”

Kelle vaatenurgast on see õnnelik lõpp? Kas äkki hundi? Võib-olla tõesti, aga kõht jäi vaesel loomal ju tühjaks. Vanaema-Punamütsikese? Oht metsas redutava hundi näol jääb ju nende peade kohale rippuma. Kui hunt ennast kogub? Kui tal tuleb jälle mõte inimeselihaga maiustada? Õnnelik lõpp on ikkagi see, kui hunt hukatakse ning jahimees tema naha nülleb ja koju viib nagu see Gimmidel ka kirjas on.

Loos “**Kolm pörsakest**”, mis rangelt võttes ei ole Grimmi muinasjutt, aga millel on hundi jaoks samuti kuri saatus varuks, läheb metsakutsal järgmiselt: “Loe koos emaga” sarja raamatus püüab Hunt korstna kaudu oma lõunapraadi kätte saada. “Aga väike notsu paneb poti veega tulele. Hunt kukkus korstnast alla ja otse potti. Notsu aga pani kähku potile kaane peale. See oli kriimsilma ots ja sellest ajast peale pole teda enam kuskil näha olnud.”

Niisuguse lõpu järel võivad pörsakesed rahuliku meelega edasi elada. Teistes väljaannetes kukub hunt “plärtsti” keeva veega täidetud nõusse või kaminasse läidetud tulle ja jookseb valjult ulgudes minema. Meil kõige enam tuntud Sergei Mihhalkovi töötluses juhtub samuti nii, et hunt saab haiget ja pageb. Ma küll ei kujuta ette, mis takistaks teda kunagi hiljem tagasi tulemast. Pigem teeb kõrbenud saba ta veel kättemaksuhimulisemaks.

Need lapsevanemad, kes eelistavad töödeldud “Punamütsikest”, põhjendavad seda sellega, et lapsel hakkab vaesest hundist kahju. Aga ärme unustame, et esiteks – hunt ei ole muinasloos mitte lihtsalt loom,

vaid kunstiline kujund, üldistus ja kehastus ohtudele, mis last tabada võivad. Kohe alguses tehakse selgeks, et ega see pole lihtsalt mingi hunt vaid suur kuri hunt. (Kelletaolisi tänapäeval metsades enam ei ela, võib lapsevanem kommentaariks lisada.)

Teiseks, suhtumine hundisse on aja jooksul kõvasti muutunud. Oli ju näljane metsakutsa reaalselt ähvardav oht inimesele, eriti väikesele inimesele ja samas ka toidukonkurent. Ja seda üldsegi mitte iidammu. Ka tänapäeval ei jaga talumees, kelle lambakarjast hunt on lihtsalt lõbu pärast paarkümmend looma murdnud või sandistanud, loodusteadlase seisukohta hundi headusest ja vajalikkusest.

Laps, kes ei oska eraldi hoida muinasjuttu ja tõsielu ning ei adu kurjas hundis nõ vaenlase kehastust, ei tohiks (veel) seda juttu lugeda. Ja miks peakski siis seda üldse kolme-neljaaastasele lugema? Iga asi omal ajal. Nii on mu arust kõigi adapteerimiste-amputeerimistega – kui ei jaksa, ei jaga, oota väheke. Kasva ja kosu ja loe siis kui õige aeg saabub.

Vaatame edasi “**Lumivalgekese**” lõppusid, millest leiab raamatuid sirvides mitu versiooni. Grimmide oma karistab kurja võõrasema seeläbi, et too läheb Lumivalgekese ja printsipi pulma, kohkub sellest, et tema ohver on elus ja terve. Juba on raudsed tuhvliid hõõgivatele sütele asetatud, need tuuakse tangide vahel sisse ja pannakse tema ette. Võõrasema peab astuma tuhvlitesse ja tantsima, kuni surnult maha langeb. Miski ei seosta seda Lumivalgekese tahtega. Niisiis ei ole see kättemaks vaid karistus halva käitumise eest.

Mõnes loos tuhvliteni ei jõuta, kohkunud võõrasema kukkub lihtsalt surnult maha. Ühes loos vajub kuri kuninganna edukalt mürgitamissioonilt naastes vesiliivamülkasse. Disneyl ajavad päkapikud nõia kuristikku, kus see tõenäoliselt hukkub. Ühes muutub võõrasema inetuks ja jookseb ära metsa. “Muinasjutu varalaegas” ja “Printsessijuttude varalaegas” esitavad aga versiooni, milles võõrasema saatuse kohta pole mitte kriimu ridagi.

Tuhkatriinu loo täismõõduline lõpp esineb meie kogumikes ja üksikväljaanetes õige harva. Nimelt lõiguvad võõrasõed seal küll oma kanda küll varvast, kingad tilguvad verest - see tõik ikka veel pääseb kaasajal ilmunud muinasjuttudesse va “Printsessijuttude varalaegas”, aga kõige krooniks nokivad ju tuvid veel ka võõrasõdede silmad pimedaks. Ja seda lõppu trükitakse meil harva ära.

Millegipärast on kergem leppida Grimmide muinalugude töötlemisega kui Anderseni ümbertegemisega. Haruharva tuuakse “**Väike merineitsi**” lugeja ette kogu oma traagilises ilus ja ohvrimeelsuses, tervelt, koos õnneliku lõpuga – jah, sellistel tingimustel on tegemist õnneliku lõpuga. Roosades muinasjutukogumikes saab merineid printsilt õigeaegselt musi, muutub inimeseks, abiellub printsiga ja tema perekond külastab teda sageli. “Tüdrukute juttudes” esitatud versioonis on küll merenõid, aga pole isegi hääle vahetamist jalgade vastu.

Anderseni muinasjutt täidab oma eesmärgi just selle kurva lõpu abil – lugeja peabki lahinal nutma, tal peabki merineitsist kahju olema, ta peabki imetlema armastava neidise isetust ja ohvrimeelsust, olles korraks mõttes kaalunud peos pistoda kui probleemide lahendajat! Ilma selleta on lugu järjekordne ilulev tilu-lilu.

“**Printsessijuttude varalaekas**” muutub tuntud lugu “**Printsess hernel**” parajaks seebikaks: vihmasel õhtul otsib neiu lossist tööd, ta palgatakse teenijaks. Prints armub esimesest pilgust, ajab õhtuti temaga kamina ees mesijuttu, tuleb välja, et neiu on leidlaps. Hernetest tehakse ära, aga hernes ise kaob, seda ei säilitata pidulikult klaaskupli all.

Võtame kogumiku “**Rüütliid ja lohed**” - Pealkiri ise eeldab seda, et raamat on täis seiklusi, põnevust, võitlusi; pursatakse tuld, süüdatakse linnu, süüakse printsesse ja päästetakse neid, pritsib verd ning kukuvad pead, hinnatakse tugevat käsivart ning teravat mõõka. Jutustaja esitab mitut tuntud lugu kuningas Arturi legendide hulgast, loo rohelisest rüütlist ja tugineb folkloorsetele lugudele. Ja tore on, et printsessijuttudele vahelduseks ka midagi hoopis teistsugust tulnud on.

Muinasjutud rüütlistest on meil toimunud küsitluse andmetel poiste eelistustes esimesel kohal, igal aastal tuleb selleteemalisi muinasjutte ka Steni muinasjutuvõistlusele. Muuseas, mul on üks kahe ja poolene tuttav poiss. Tema ema sõbrannal aga paarikuune tütrebiba. Kui need kaks last esimest korda kokku said, istus poiss tita kõrvale ja ütles, ma nüüd kaitsen Mirtet. Mille või kelle eest selles Haapsalu kolmetoalises korteris teda kaitsa tuli, miks üldse pisipõnnile see mõte tuli – jääb teadmata. aga rüütellikkus pole sugugi aegade hämarusse vajunud.

Nüüd taas kogumiku juurde – võta näpust, ei midagi ootuspärast. Vägisi tuli meelde vene multifilm kass Leopoldist, kes kiusakatele hiirtele naeratades lausus, et elame parem sõbralikult.

Ümberjutustaja on hoolikalt vältinud kõike seda, mis võiks väikest jutukuulajat vähegi hirmutada. Veelgi enam, tema redaktsioonis on lohed volestimõistetud ja üksinduse ning tõrjutuse all kannatavad elukad. Mõni hirmsam nende seast joob iga päev ära kogu linnakeses lüpstava piima ja ehmatub nõmmel lehmi. Vapper rüütel mõistagi võitleb temaga. Lohe on lõpuks nii “katkine ja väsinud“, et roomab minema ega tule enam kunagi tagasi („Rüütel ja lohe“). Teisedki pahalased, kuri rüütel näiteks, kappavad pärast allajäämist lihtsalt ära. Mõnes loos saab lohest kastis peetav lemmikloom („Lohe ja varas“, milline hirmus saatus tegelikult), mõnes linnakese maskott („Pelglik lohe“).

Eks taoline teemale lähenemine tiba naeruväärne ja tädilik ole. Teisest küljest, kui lohe jutustaja tahtel vaatamata oma kirikutorni suurustele kihvadele midagi lärmamisest ja ähvardustest hullemat ei tee, mis mõtet on siis teda enesekaitseks ja karistuseks hakkida? Las loom lippab!

Miks küll mõned täiskasvanu, muidu igati mõistlikud inimesed, püüavad muinasjutte tsenseerida? Miks nad alahindavad lapsi? Ükski terve mõistusega laps ei usu kunagi, et muinasjutt kirjeldab maailma tõepäraselt. Muinasjutu algusvormel annab juba teada, et asjalood sündisid ennemuistsel aal, seitsme mäe ja mere taga. Lugeja-kuulaja satub täiesti teadlikult fantaasiamaailma, kus kehtivad oma reeglid.

Bruno Bettelheim kurtis eelmise sajandi keskel: “Need, kes kuulutasid muinasjutud lindpriiks, otsustasid, et kui muinasjutud, mida lastele räägiti, sisaldavad koletisi, siis peavad kõik koletised olema sõbralikud. – ent nad jätsid välja koletise, keda laps kõige paremini tunneb ja kelle vastu kõige rohkem huvi tunneb. See on koletis, kellena laps end tunneb või kelleks ta kardab saada ja kes mõnikord ka teda ennast taga kiusab.” (lk 84) Alateadvuses kinni hoitud koletise üle ei oska laps hiljem valitseda. Muinasjuttudega möllama lastud koletise saab ta aga kontrolli alla. Muinasjutte lugenud laps tuleb paremini toime oma muredega, tema hirmud lükatakse nõia näol ahju. Tsenseerimata muinasjutt teeb alateadvuses kuldaväärt tööd!

Siiski on säilinud kõnealuses kogumikus “Rüütlid ja lohed”, üks oluline rüütlilugude sõnum, mida on jutustaja igal puhul ka võimendanud – see on vaprus. Olgu tegemist noore rüütlil, narri või talupoisiga; kasutagu nood siis võitluses kurjaga käte rammu, nutikust või head südant – kõik nad võtavad end kokku, võidavad hirmu ja teevad seda, mis toob hüve paljudele, mitte ainumalt iseendale.

Olen samuti arvamisel, et lohetapulood tegelikult aitavad tappa lohet lugejas endas või seda taltsutada ja kontrolli alla saada. (lk 55) Bruno Bettelheim kirjutab: “Nooruk peab lahkuma turvalisest lapsepõlvest /.../. Ta peab seisma silmitsi oma metsikute kalduvuste ja ärevusega, mida sümboliseerivad kohtumised metsloomade või draakonitega. Ta peab **end** tundma õppima.” Lühidalt, tundub silmakirjalik kaitsta lapsi koledate muinaslugude eest ja lubada tal õhtu läbi teleka ees küll uudiseid küll filme vaadata.

Mis toimub meie oma muinasjuttudega, kui keegi võtab neid uuesti välja anda? Õnneks mitte midagi hullu. Kuri saab viisipäraliselt karistada, just sel määral, nagu tema teod seda nõuavad. Kui Suur Peeter lisaks Väikese Peetri võileibade söömisele hakkab mõisahärrale valetama, kui ilm võimata asju lubanud väike Peeter korda saata, siis lõpuks räägib väike Peeter, et suur Peeter lubanud magada ahjus, kus enne seitse sülda puid põletatud. Peretütar sõidab põrgulistega põrgu, kullaketraajate nõiamoorile valmistatakse mürgijuurtest hüva rooga, kaheteistkümne peaga merekoletisel lüüakse kõik pead maha ja “koletis on korruga otsas”. Vanapagan saab tulist tina silmaauku, peretütar valatakse pigiga üle või hakkab tal kõnelemise ajal konni ja madusid suust kukkuma.

Mis aga on muutunud, see on mõne müstikusest muinasjututegelase iseloom ja ülalpidamine kaasaegsetes kunstmuinasjuttudes ja noortejuttudes. Võtame või krati. Tuimast töökast meisterdisest, kes autori hinge põrgu viib, on saanud muhe kaaslane. Edgar Valteri Kratu, Krata ja kogu Kratimaa seltskond pakuvad isand Tuutule oma sõprust ja seltsi. Heli Illipe-Sootak teab, et kratid elavad perekonniti metsas, kuna inimeste ahnus ja hoolimatus truu töövaimu suhtes nad sinna ajas. Kratitüdruk Krata meisterdati tolmuharjast, vanadest mänguasjadest ja muust mõnusast ning tema põhitöö on lastele sõbraks olla.

Meie muinasjuttudes sageli esinevad haldjad on ka uuemas kirjavaras enamasti folklooriga kooskõlas ja see on tore – nad hoiavad ja kaitsevad ja tegutsevad “looduse alal”, väikelasteraamatutes ja Reet Made “Salarohelises hiies” näiteks. Kiiri Saar “Martin Greeni juhtumis” teab kirjutada haldjate kuningast, õigemini tolle tujukast ja isekast tütrest, kes end inimesega lõbustas, tollele liiklusõnnetuse etendas, et poissi maha jätta, aga hiljem leina uppunud noormehele “hädatapmist” sooritada üritab, mis teise kena haldjaneiu sekkumise tõttu luhta läheb. Meie kohalikel haldjatel on harva hierarhiat ja kus see ka mängu tuleb, on tegemist mõjudega mujalt.

Hea veel, et pole välja ilmunud sarmikaid vampiire ja jõulisi deemoneid. Kummitusi, tontisid, vaimusid ja nõidu (nii hea- kui pahatahtlikke) on selle eest küllaga. Sehkendatakse musta maagiaga (Reeli Reinaus Saladuslik päevik), seestutakse (Reeli Reinaus Vaevatud), rahutud surnud vajavad abi (Kristel Kriisa Piinatud hinged). Noorteraamatute lõpp pole mingil juhul ekstra õnnelikuks tehtud, pigem jääb võimalus, et saladuslikud sündmused mingil hetkel taas lahti lähevad nagu Okultismiklubiga juhtus.

Ah soo, aga kuhu jääb kogu selle pika jutu sõnum? On hea meel tõdeda, et eesti muinasjutte pole õnnelikumaks tehtud. Lapsele on hea ette anda ea-, jõu- ja meelelaadikohaseid jutte, mitte vägisi ea-, jõu- ja meelelaadikohaseks kohendatud. Ja enne, kui laps asub nautima müstikuste töödeldud variante – Kratasid ja nõianeiusid – peaksid nende tegelaste ürgsed olemused tuttavad olema. Vaid nii oskavad nad töötlust tõeliselt hinnata.